

KÖNYVSZEMLE

ERDŐ Péter, *Egyházjog a középkori Magyarországon*, Osiris, Budapest 2001. pp. 269

Erdő Péter professzor, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem rektora, az elmúlt évek intézménytörténeti kutatásait feldolgozó tanulmányait gyűjtötte egybe legújabb könyvében.

A mű négy nagyobb egységre bomlik melyek a hazai zsinatok emlékeit, az egyházmegyei bírások emlékeit, a jogi műveltség és a jogi oktatás helyzetét,

illetve a hazai egyházi jogintézmények egyetemes egyházi jogi háttérét mutatják be a középkorban.

A szerző az első részben bevezetést nyújt az egyházmegyei zsinat intézményének történetébe (19-24), majd rátér a középkori magyarországi és más kelet-közép európai (Gniezno, Prága, Salzburg) szinodális könyvek szerepének, tartalmának és forrásainak bemutatására (25-74). Ezek közül kiemelkedik az 1382-es esztergomi szinodális könyv, amely a Demeter érsek ideje alatt megtartott Esztergomi Egyházmegyei Zsinat határozatait foglalja egybe. Erdő professzor plasztikusan sorakoztatja fel azokat a tényeket, amelyek alátámasztják, hogy a zsinat szövege teljes mértékben megfelel a szinodális könyv fogalmának. Erre utal a tartalom (hittani, lelkipásztori) és a címzettek (a plébániák vezetői), továbbá az, hogy valószínűleg olyan szövegről van szó, amelyet a zsinaton már kész formában hoztak a papság tudomására (27-28). Külön kell említeni az 5. fejezetet (75-85), amely a Magyarországon őrzött kódexekben szereplő részleges egyházi jog forrásszövegeit mutatja be, vizsgálva a részleges zsinatokat és egyházmegyei jogszabályokat, illetve a szerzetesjog területére tartozó kéziratokat.

A második rész a középkori officíálsi bírászkodás intézményeivel foglalkozik Kelet-Közép Európában, különös tekintettel Magyarországra és Lengyelországra (89-99; 109-124), továbbá vázolja az esztergomi vikáriusi bíróság könyvkultúráját annak legrégebbi protocolluma alapján (100-108), amely 1525-től 1564-ig fokozatosan jött létre (103).

A jogi műveltséggel és oktatással foglalkozó harmadik részben a szerző bemutatja azt a jogtörténeti háttérrel, amely a posztkaroling és a császári reformidőszakot (X-XI/1. sz.) jellemezte (127-129), továbbá röviden ismerteti az adott kor legjelentősebb gyűjteményeit (*Collectio Anselmi dedicata*; *Collectio quinque librorum*; *Collectio Abbonis Abbatis Floriacensis*; *Collectio Remedio Curiensi adscripta*; *Libri duo de synodalibus causis*) és utal az időszak végén keletkezett (1004-1022) *Decretum Burchardi Wormatiensis*re, amely erőteljes befolyást gyakorolt nemcsak a német, hanem a magyarországi egyházfegyelemre is (129-131). A középkori magyar jogi oktatás témakörében a veszprémi káptalani iskola késő középkori emlékét, Nágocsy Gáspár kódexét ismerteti és helyezi el az egyetemes kánonjogi irodalomban (132-142). A kódex által tartalmazott szöveg követi a híres dekretalista, Panormitanus (*Nicolaus de Tudeschis* /1386-1445/) *Decretales Gregorii*-hez írt kommentárját (*Commentaria super Decretalium libros*). A kézirat így minden valószínűség szerint a Panormitanus kommentár rövid tartalmi összefoglalását tartalmazza, magyarázatok nélkül, amelyet a dekretális jog oktatására használtak a veszprémi káptalani iskolában (137-138; 142). Fegyelemre méltó Erdő professzor azon észrevétele, melyben rámutat a *Robins Collection* (Berkeley) MS 3 kódex glosszáinak kapcsán (143-169), hogy azok néha azt sejtetik, hogy - bár egy tartományi zsinati könyvet magyaráznak - nem pusztán a gyakorlati használat elősegítésére íródtak, hanem elméleti, talán oktatási céllal (149). Ez a kérdés jól illeszkedik a kánonjogi tudománytörténet legújabb eredményei közé (vö. PENNINGTON, K., „Learned law, „droit savant”, „gelehrtes Recht”: The tyranny of a concept” in *Rivista internazionale*

di diritto comune 5 (1994) 206-209), amelyek már egyre árnyaltabban fogalmaznak a részleges egyházjog tudományos magyarázatának középkori műveléséről, tovább lépve a radikális elutasítás talajáról, amely a korábbi tudományos kutatást jellemezte (144).

A negyedik rész szándéka, amint azt a könyv előszavában is olvashatjuk (11-12), hogy megadja az egyetemes egyházjogi hátterét a magyarországi egyházi intézmények történetének. Sőt, a Szent István-i egyházszervezést tárgyaló első fejezet kifejezetten arra törekszik, hogy teológiai és jogi oldalról megvilágítva, az európai intézménytörténeti keretbe illesztve értelmezze első királyunk tevékenységét (173-181). Ehhez hasonló a harmadik fejezet, amely már az érett középkori magyar egyházpolitikát vizsgálja Zsigmond király (1387-1437) uralkodása alatt, elsődlegesen a Szentszékhez fűződő kapcsolatok vonatkozásában (200-213). A fejezet külön érdeme, hogy felhívja a figyelmet a neves magyar egyháztörténész, Fraknoi Vilmos, főkegyúri joggal foglalkozó kutatási eredményeinek fontosságára és eredményeinek további felhasználására (204-210), amelyről a szerző 1997-ben külön tanulmányt tett közzé (ERDŐ, P., „Das oberste Patronatsrecht der ungarischen Könige in der Forschung von Vilmos Fraknoi” in *Folia Theologica* 8 (1997) 157-168). Fontos és a középkori magyar egyházi állapotok megértéséhez komoly adalékokkal szolgáló a 2. és 4. fejezet, mely a püspökök megválasztásáról, illetve a nagyobb és kisebb pátriárkák terminológiai megkülönböztetéséről tárgyal. Az előbbi a *Decretum Gratiani* (1140 körül) alapján igyekszik bemutatni a püspökök kijelölésének kritériumait, utalva a nemrégiben elhunyt Jean Gaudemet kutatásaira (vö. pl. GAUDEMET, J., „L'élection épiscopale d'après les canonistes de la deuxième moitié du XIIIe siècle” in *Le istituzioni ecclesiastiche della «Societas Christiana» dei secoli XI-XII. Papato, cardinalato ed episcopato. Atti della Quinta Settimana Internazionale di Studi*, Mendola, 26-31 agosto 1971. (Publicazioni dell'Università Cattolica del Sacro Cuore, Miscellanea del Centro di studi medioevali 7), Milano 1974. 476-489). Az utóbbi pedig a pszeudo-izidori elméletből kiindulva, amely azonosítja a pátriárkák és a primások hivatalát, vázolja a probléma alakulását a *Decretum Gratiani* és a legnevesebb dekretisták munkái alapján (vö. Stephanus Tornacensis, Iohannes Faventinus, Huguccio), megvilágítva ezzel többek között az esztergomi érsek primási címének kánonjogi tartalmát (214-219). A 4. rész végén elhelyezkedő két utolsó fejezet az egyházi házasságra vonatkozó egyházfegyelem történelmi alakulásához szolgál alapvető támpontokkal, átfogó módon bemutatva az eredendően a szakrális jog területére tartozó jogintézmény fejlődését (220-238). Ezt egészíti ki a házasság érdekében Magyarországon folyó középkori egyházi perek ismertetése (239-244).

Külön méltatást érdemel a kötet végén található Rihmer Zoltán által szerkesztett forrásmutató, amely kiterjed a kéziratok forrásokra (245-246) és a nyomtatott forrásokra, ezen belül a nem jogi (246-247), az egyházjogi (247-253) és a világi jogi forrásokra (253-254). Ezt követi a név- (255-264) és a tárgymutató (265-269). A mutatók alapossága nagymértékben megkönnyíti a könyv használatát, sőt pontos képet nyújtanak a műben szereplő egyes tanulmányok elkészítéséhez felhasznált kánonyűjteményekről, konkordátumokról, zsinatok-

ról, kapitulárékról és állami jogszabályokról. A névmutató különbséget tesz a főszövegben szereplő nevek és a lábjegyzetekhez felhasznált szerzők nevei között (kis kapitális).

Véleményünk szerint az Osiris kiadó gondozásában napvilágot látott kötet nem pusztán egy tudományterületen megjelent egymástól független tanulmányok gyűjteménye, hanem egy több évtizedes kánonjogi forrás-, tudomány- és intézménytörténeti kutatás egymáshoz kapcsolódó és kiegészítő eredménye, amely harmónikus egységet képez. A részletkutatások mindegyikében felcsillan az adott terület egyetemes hátterének átfogó ismerete és alkalmazása, és fordítva: az európai kánonjogtörténeti keret bemutatása során is ügyel a szerző arra, hogy a magyarországi vonatkozási pontok kellőképpen érzékeltetve legyenek az egyetemes jog szemszögéből is. A műben szereplő tanulmányok több esetben hiánypótlóak a magyarországi jogtörténeti kutatásban és olyan aspektusokra hívják fel a figyelmet, amelyek minden bizonnyal árnyaltabbá tudják tenni a középkori kánonjogtörténetet érintő hazai tudományos kutatásban kialakult álláspontokat.

SZUROMI Szabolcs Anzelm O. Praem.